

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΑΚΤΙΚΑ Β' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΥΠΡΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
ΤΟΜΟΣ Γ': ΝΕΩΤΕΡΟΝ ΤΜΗΜΑ

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΣΙΝΑΙΟΥ
ΚΥΠΡΙΑΣ ΧΑΡΙΕΣΣΑ ΚΑΙ ΕΠΙΤΟΜΟΣ 1810, 1819

ΑΝΑΤΥΠΟ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

1987

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

Ἐθνικὸν Ἰδρυμα Ἐρευνῶν/Κέντρον Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΣΙΝΑΙΟΥ
ΚΥΠΡΙΑΣ ΧΑΡΙΕΣΣΑ ΚΑΙ ΕΠΙΤΟΜΟΣ 1810, 1819

Ἀντικείμενο τῆς ἀνακοίνωσής μου* εἶναι ἡ *Κυπριας Χαρίεσσα καὶ ἐπίτομος* τοῦ Κωνσταντίου ἀρχιεπισκόπου Σιναίου καὶ ἀργότερα Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως, ποῦ γράφτηκε στὴν Κύπρο (1805–1810) καὶ τυπώθηκε στὴ Βενετία τὸ 1819.

Ἄς ἀρχίσουμε μὲ λίγα λόγια γιὰ τὸν συγγραφέα. Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1770. Ἀδελφὸς τοῦ πατέρα του ἦταν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σιναίου Κύριλλος ὁ Κρῆς.

Μαθῆτευσε στὴν Πατριαρχικὴ Σχολὴ μὲ δασκάλους τὸν Ἀρσένιο ἐκ Σηλυβρίας καὶ τὸν Ἡλία Κύπριο καθὼς καὶ τὸν Σέργιο Μακραῖο ποῦ δίδασκε λογικὴ.

Στὰ 18 τοῦ χρόνια χειροτονήθηκε, ἀπὸ τὸν θεῖο του Κύριλλο, διάκονος καὶ ἔφυγε μαζί του στὸ Γιάσι. Ἀπὸ ἐκεῖ τὸν παρέλαβε ὁ ρῶσος στρατάρχης Ρομαντζὸφ καὶ τὸν ἔφερε στὸ Κίεβο, ὅπου διδάχτηκε θεολογία καὶ φιλοσοφία ἀπὸ Ρώσους ὀρθόδοξους καθηγητὲς καὶ ἔμαθε ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ρωσικά, γαλλικά καὶ λατινικά.

Τὸ 1795 λόγιο ὑγείας τὸν ἔφεραν στὸ Κάιρο, ὅπου γνωρίστηκε μὲ σιναῖτες μοναχοὺς καὶ πῆγε μαζί τους στὸ Σινᾶ. Τὸ 1797 ἔγινε ἀρχιμανδρίτης καὶ ἔφυγε γιὰ τὸ σιναῖτικὸ μετόχι τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης στὸ Κίεβο. Τὸ 1802 καὶ ἐνῶ βρισκόταν στὸ Κίεβο ἐκλέχτηκε ἀρχιεπίσκοπος Σινᾶ. Μὲ τὴν συμβουλὴ τοῦ Εὐγένιου Βούλγαρη, ποῦ ζοῦσε τότε στὴν Πετρούπολη, ἀποδέχτηκε τὸ ἀξίωμα καὶ χειροτονήθηκε στὰ Ἱεροσόλυμα τὸ 1804.

Τὸ 1805 ἦλθε στὸ σιναῖτικὸ μετόχι στὴν Κύπρο, ὅπου παρέμεινε 6 χρόνια («νετροφῶν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν τε θείων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν θύραθεν ἀρχαίων σοφῶν καὶ μάλιστα τῶν ἱστορικῶν»).

Τὸ 1811 ἐπέστρεψε στὴν Κωνσταντινούπολη ὅπου θὰ παραμείνει ὡς τὸ θάνατό

*Σημείωση Ὀκτωβρίου 1987: στὰ πέντε χρόνια, ποῦ πέρασαν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῆς ἀνακοίνωσής, ἡ ἔρευνά μου προχώρησε σημαντικὰ καὶ εἶχα τὴν τύχη, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ βιβλιοθηκάρου τῆς Μονῆς Σινᾶ π. Δημητρίου, νὰ ἐντοπιστεῖ καὶ ἄλλο χειρόγραφο τῆς *Κυπριάδος* (χγφ 2154 Μονῆς Σινᾶ). Οἱ ὑποθέσεις ἐργασίας καὶ τὰ συμπεράσματα τῆς ἀνακοίνωσής ἰσχύουν καὶ σήμερα παρόλο ποῦ ἐτοιμάζω πληρέστερη μελέτη καθὼς καὶ «κριτικὴ» ἔκδοση τοῦ κειμένου. Ἀπαραίτητες βιβλιογραφικὲς ἀναφορὲς: Κωνσταντίου Α' τοῦ ἀπὸ Σιναίου ἀοιδίμου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Βυζαντίου *Βιογραφία καὶ συγγραφαὶ αἱ ἐλάσσονες ἐκκλησιαστικαὶ καὶ φιλολογικαί, καὶ τινες ἐπιστολαὶ τοῦ αὐτοῦ* [. . .] ὑπὸ Θεοδώρου Μ. Ἀριστοκλέους, Κωνσταντινούπολη 1866.—Κωνσταντίνου Ι. Μυριανθοπούλου, *Χατζηγεωργιάκης Κορηΐσιος, ὁ Διερχομῆς τῆς Κύπρου 1778–1809, ἤτοι συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Κύπρου ἐπὶ Τουρκοκρατίας (1570–1878)*, Λευκωσία, 1934.

του (1858) διατηρώντας τὸν τίτλο τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σιναίου. Κατὰ τὴν περίοδο 1830–1834 ἦταν καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Σημαντικότερες ἀπὸ τὶς συγγραφές του εἶναι ἙΑοχαία ἙΑλεξάνδρεια, πού ἐκδόθηκε στὴ Μόσχα τὸ 1803, Κυπριαὺς χαρίεσσα στὴν Βενετία τὸ 1819, Κωνσταντινιάς στὴν Βενετία τὸ 1820, Αἰγυπτιακὰ στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1838.

Γιὰ τὴν παραμονή του στὴν Κύπρο (1805–1810), ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πληροφορίες πού δίνει ὁ ἴδιος μέσα στὴν Κυπριάδα, γνωρίζουμε ὅτι τὸ 1810 χειροτονεῖ πρεσβύτερο τὸν μετέπειτα ἡγούμενο Μονῆς Τροοδοτίσσης Χαράλαμπο καὶ, μὲ ἐντολή τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἙΑρχιεπίσκοπο Κύπρου τὸν Κυπριανὸ (30 Ὀκτωβρίου 1810).

ἙΑλλὰ ἄς ἔλθουμε στὸ κείμενο τῆς Κυπριάδος:

ἙΟ τίτλος

Κυπριαὺς χαρίεσσα καὶ ἐπίτομος καθιστοροῦσα τὰ ἐν τῇ ὀλβία νήσῳ ταύτῃ μνήμης καὶ διηγῆσεως ἐπισημότερα. Συνταχθεῖσα παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σιναίου κυρίου Κωνσταντίου κατὰ τὸ 1810 ἔτος.

Τὰ περιεχόμενα

ἙΟνομα καὶ θέση τῆς Κύπρου· ὄρυκτὰ καὶ γεωργικὰ προϊόντα, κλίμα, χαρακτηρισμοὺς τῶν κατοίκων, περιήγηση τοῦ νησιοῦ μὲ ἱστορικὲς ἀναδρομὲς καὶ πληροφορίες γιὰ τὴ σύγχρονη κατάσταση. Σύντομη ἀναδρομὴ στὴν πολιτικὴ κατάσταση τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια ὡς τὴν κατάληψη τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Καὶ τέλος, βιογραφικὰ σημειώματα γιὰ τοὺς σπουδαίους Κυπρίους τῶν χριστιανῶν χρόνων.

Παράδοση τοῦ κειμένου

Τὸ κείμενο ἐκδόθηκε στὴ Βενετία τὸ 1819 ὡς ἐπίμετρο τριανταμιᾶς σελίδων τῆς 4ης ἐκδοσης τοῦ βιβλίου Περιγραφή τῆς Μονῆς Κύκκου.

ἙΗ Κυπριαὺς μᾶς εἶναι ἀκόμη γνωστὴ ἀπὸ τὸ χειρόγραφο 88 τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης πού ἀνήκε στὸν κόμητα Γκίλφορντ καὶ πέρασε στὰ χέρια τοῦ ἙΙωάννη Γενναδίου τὸ 1927 ὁ ὁποῖος καὶ πρότεινε στὸν τότε ἙΑρχιεπίσκοπο Κύπρου τὴν ἐκδόσή του.

Τὸ χειρόγραφο δὲν εἶναι αὐτόγραφο τοῦ Κωνσταντίου ἀλλὰ ἔχει ἔσως γραφεῖ ἀπὸ τὸ χέρι στὸ ὁποῖο ὀφείλονται καὶ δύο ἐγγραφές, τοῦ 1814 καὶ τοῦ 1818, σὲ κώδικα τοῦ Σιναϊτικοῦ Μετοχίου Κωνσταντινουπόλεως. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ θεωροῦμε ὅτι ὁ Κωνσταντῖος ἔδωσε τὸ κείμενό του στὸν σιναῖτη γραφέα νὰ τὸ καθαρογράψει. ἙΗ ἀντιγραφή μπορεῖ νὰ ἔγινε στὴν Κύπρο, ἂν ὑποθέσουμε ὅτι ὁ γραφέας συνόδευε τὸν Κωνσταντίο, ἢ τὸ πιθανότερο στὴν Κωνσταντινούπολη μετὰ τὸ 1811.

Χειρόγραφο καὶ ἐντυπο ἔχουν ἀρκετὲς διαφορὲς μεταξύ τους καθὼς τμήματα τοῦ χειρογράφου δὲν περιέχονται στὸ ἐντυπο, λιγότερα τμήματα τοῦ ἐντύπου δὲν ὑπάρχουν στὸ χειρόγραφο καὶ τέλος τὸ τελευταῖο μέρος τοῦ ἐντύπου, τὸ γραμματολογικὸ δὲν ὑπάρχει καθόλου στὸ χειρόγραφο.

Ἡ σχολαστικὴ παραβολὴ χειρογράφου καὶ ἐντύπου ἔγινε μὲ τὸ ἐρώτημα: σὲ τί διαφέρει τὸ ἐντυπο ἀπὸ τὸ χειρόγραφο; Τὰ στοιχεῖα ποὺ προέκυψαν ἀπὸ τὴν παραβολὴ μποροῦν νὰ καταταχτοῦν σὲ 3 ἐνότητες: ἀλλαγές, περικοπές, προσθῆκες, ποὺ μόνο περιγράφονται ἐδῶ, ἀφοῦ ὁ περιορισμένος χρόνος δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀνάγνωση παραδειγμάτων.

Ἀλλαγές

Εἶναι ἀρκετὲς καὶ σὲ ὅλες τὶς σελίδες· ἀποτελέσματα διορθώσεων ποὺ θὰ ἔκανε ἕνας συγγραφέας ἢ ἕνας ἐπιμελητὴς κειμένων πρὶν στείλει τὸ χειρόγραφο τοῦ στο τυπογραφεῖο. Ἡ μορφή ποὺ παίρνει τὸ κείμενο στο ἐντυπο εἶναι ἀπλούστερη καὶ κάποτε λιγότερο ἀκριβὴς ἐνῶ σπανιότερα παρουσιάζει καὶ σολοικισμούς.

Περικοπές

Δὲν ὑπάρχουν στο ἐντυπο οἱ ὑποσημειώσεις· μιὰ παράθεση στίχου ἀπὸ τὸ *Ἄσμα Ἀσμάτων*, ἢ περιγραφή τοῦ κάστρου Κολότσι, μιὰ ἐνθύμηση σὲ περγαμηνὸ χειρόγραφο ποὺ βρισκόταν στὰ Λεύκαρα, ἢ περιγραφή τῆς μονῆς Ἱεροθέου καθὼς καὶ ἡ ἀπαρίθμηση τῶν μονῶν Τιμίου Σταυροῦ, Μαχαιρᾶ, Χρυσοροῦατίσσης καὶ Ἀγίου Παντελεήμονος.

Δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη στο ἐντυπο μερικὰ ἀπὸ τὰ ὀξύτερα σημεῖα τοῦ κειμένου, ὅπου ὁ συγγραφέας καταφέρεται κατὰ τῶν Τούρκων καὶ περιγράφει τὶς βαρβαρότητες ποὺ διέπραξαν ἢ τοὺς καταλογίζει ὀλόκληρη τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν ὀπισθοδρόμηση τοῦ νησιοῦ. Καὶ μετὰ τὶς διαπιστώσεις αὐτὲς καταλήγει σὲ μιὰ σκέψη μεσσιανικοῦ τύπου: «ἐὰν [. . .] ἀναφανῆ βραχείων τὶς δεξιὸς καὶ στήση τρόπον τινὰ τὴν ἐν τῇ Νήσῳ ταύτῃ ἀκάθεκτον ῥοήν τῶν δεινῶν, [. . .] ἢ λαμπρότης δι' ἧς αὐτὴ ἐδοξάσθη ποτέ, καὶ ἡ ἀρχαία αὐτῆς εὐδαιμονία, ἀναμφιβόλως θέλει ἀνατεῖλη καὶ ἀναλάμψη καὶ ἀναδειχθῆ ἢ εὐτυχεστέρα καὶ τερπνοτέρα τῶν ἐν τῇ μεσογειῷ Νήσων».

Στὴ συνέχεια καὶ ἀφοῦ διαπιστώνει ὅτι ὁ μεσσιανισμὸς τοῦ εἶναι ἐκτίμηση καὶ ἐλπίδα ἐνὸς ἀνθρώπου, τοῦ ὁποῖου οἱ πολιτικοὶ στοχασμοί, ταυτίζονται μὲ ἐκείνους τῆς καταπονουμένης ἀνθρωπότητος καὶ ὅχι αὐτῶν ποὺ ρυθμίζουν τὴν πραγματικότητα, περνᾷ σὲ μιὰ ἀποστροφή – ὕμνο στὸν ὀρθὸ λόγο, ποὺ εἶναι μόνος ἱκανὸς νὰ ὀδηγήσει τοὺς «προταχθέντας τοῦ ἡμετέρου γένους» στὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὰς «ἀρχαίας ἐκείνας γεγρακειᾶς προλήψεις».

Οἱ Προσθῆκες

Οἱ προσθῆκες ποὺ ἔγιναν στο ἐντυπο ἀναφέρονται στὶς προσωπικὲς σχέσεις τοῦ Κωνστάντιου μὲ τοὺς Κύπριους καὶ μάλιστα ἐκείνους μὲ τοὺς ὁποίους ἔζησε πιὸ κοντὰ κατὰ τὴν παραμονή του στὴν Κύπρο. Ἔτσι μὲ καμάρι σημειώνει ὅτι οἱ πρόξενοι τῆς Ρωσίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ἑπτανήσου εἶναι «ἐκ τοῦ ἡμετέρου γένους». Μνημονεύει ἀκόμη τὴ στοργὴ καὶ τὴ φιλοξενία μὲ τὴν ὁποία τὸν περιέβαλαν οἱ εὐγενεῖς τῆς Σκάλας, τῆς Λάρνακας καὶ τῆς Λευκωσίας καὶ ὑπαινίσσεται ὅτι ἡ παρουσία του στο νησι κατὰ τὴν περίοδο 1805–1810 εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὰ πολιτικὰ γεγονότα τῆς Κύπρου.

Υπάρχει ακόμη στο έντυπο μια προσθήκη με την οποία περιγράφονται τὰ δεινὰ τῶν Κυπρίων κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ 1571 χρόνους τῆς Λατινοκρατίας, μεῖν ἰδιαίτερη ὑπογράμμιση στὴν προσπάθεια γιὰ βίαιους προσηλυτισμούς τῶν ὀρθοδόξων.

Οἱ τρεῖς τελευταῖες σελίδες τοῦ ἐντύπου — πού δὲν ὑπάρχουν στὸ χειρόγραφο — περιέχουν σύντομες ἀναφορὲς στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τῶν μετὰ Χριστὸν σπουδαίων Κυπρίων. Ἀλλὰ καὶ τὸ μέρος αὐτὸ θυμίζει τὴν *Ἱστορία Χρονολογικὴ* τοῦ Κυπριανοῦ: μάλιστα τὰ περὶ Ἡσαΐα τοῦ Κυπρίου ἔχουν ἀντιγραφεῖ κατὰ λέξη.

Οἱ πηγές

Πρῶτος, ἀπ' ὅσο γνωρίζω, ὁ Ἰωάννης Τσικνόπουλος, στὸ βιβλίον του *Ἱερὰ μὴ Τροδοτοῖσις* τὸ 1954, σημείωσε ὅτι «μέγα μέρος [τῆς *Κυπριάδος*] ἀποτελεῖ καλλιεπτὴ μετάφρασις περικοπῶν ἀπὸ τὰ Ταξιδιωτικὰ τοῦ Σ. Ν. Σοννίνι τὰ ἐκδοθέντα εἰς Παρισίους τὸ 1801».

Πράγματι ἡ παραβολὴ τῆς *Κυπριάδος* μετὰ τὸ *Voyage en Grèce et en Turquie* τοῦ Sonnini ἔδειξε ὅτι οἱ πρῶτες 12 σελίδες (ἀπὸ τὶς 31 συνολικὰ) τῆς *Κυπριάδος* εἶναι ἐκλεκτικὴ ἐλεύθερη μετάφρασις, μετὰ προσθήκας τοῦ Κωνσταντίου, ἀπὸ τὸ περιηγητικὸν τοῦ Sonnini. Μετὰ τὸ γαλλικὸν κείμενον, πού περιγράφει τὸ ταξίδι τοῦ Sonnini τοῦ 1777, ὁ Κωνσταντῖος κάλυψε τὰ κεφάλαια πού ἀναφέρονται στὸ ὄνομα, τὴ θέση, τὰ προϊόντα, τὸ κλίμα καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν κατοίκων τῆς Κύπρου. Στὰ ὑπόλοιπα κεφάλαια δὲν χρησιμοποίησε παρὰ μόνον συμβουλευτικὰ τὸν Sonnini καθὼς καὶ ἄλλα κείμενα π.χ. τὸν Κυπριανὸν πού ἀναφέραμε παραπάνω. Οἱ γνώσεις του γιὰ τὰ κεφάλαια αὐτὰ προέρχονται σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ ἐπιτόπια παρατήρησις καὶ ἐπαφὴ μετὰ τοὺς μορφωμένους κατοίκους.

Οἱ ἀπόψεις τοῦ Sonnini, πού τις δέχεται ἀπόλυτα ὁ Κωνσταντῖος εἶναι ὅτι ἡ βαρβαρότητα, σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ βίου, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς τουρκικῆς κατοχῆς.

Τὰ γεγονότα, ὁ συγγραφέας καὶ ἡ συγγραφή του

Ὁ Κωνσταντῖος ἔνα μόνον χρόνον μετὰ τὴ χειροτονία του σὲ ἀρχιεπίσκοπον Σιναίου ἔρχεται στὴν Κύπρον, ὅπου ἀπὸ τὸν προηγούμενον χρόνον (Μάρτιος 1804) βρίσκεται σὲ ἐξέλιξη μεγάλη κρίσις πού ἄρχισε μετὰ στάση Τούρκων τῆς Λευκωσίας καὶ λεηλασία τοῦ σπιτιοῦ τοῦ διερμηνέα Χατζηγεωργάκη Κορνέσιου. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1804 πολιορκεῖται ἡ Λευκωσία ἀπὸ τὸν Ἀχμέτ πασᾶ, πού ὕστερα ἀπὸ διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου ἤρθε μετὰ τουρκικὸν στρατὸν ἀπὸ τὴν Μικρὰ Ἀσίαν. Τὸν Αὐγούστου τοῦ 1808 ὁ Χατζηγεωργάκης Κορνέσιος ἐγκαταλείπει κρυφὰ τὴν Κύπρον καὶ φθάνει στὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὸ σπῆτι τοῦ στὴν Λευκωσίαν λεηλατεῖται καὶ ἡ περιουσία του σφραγίζεται. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1809 ὁ Κορνέσιος κατατομεῖται στὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὸν Μάιον τοῦ 1810 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Χρῦσανθος παύεται ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ πεθαίνει ἐξόριστος στὴν Εὐβοίαν. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1810 ὁ Κυπριανὸς χειροτονεῖται ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Σιναίου Κωνσταντῖον μετὰ ἀπὸ ἐντολὴν τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινούπολης καὶ προαπόφασιν τοῦ Σουλτάνου. Καθὼς κλείνει ὁ κύκλος τῆς κυπριακῆς κρίσεως ὁ Κωνσταντῖος ἐγκαταλείπει τὴν Κύπρον γιὰ

νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη.

Μέσα στὴν κυπριακὴ κρίση, πολὺ σχηματικὰ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι συγκρούστηκαν δύο δυνάμεις γιὰ τὴν διανομὴ τῆς διαχείρισης τῆς σουλτανικῆς ἐξουσίας στὸ νησί. Οἱ δυνάμεις αὐτὲς καὶ ἡ σύγκρουσή τους ἀποτελοῦν τοπικὴ ἔκφραση τῆς γενικότερης κρίσης στὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία αὐτὰ τὰ χρόνια.

Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά εἶναι ἡ Κυπριακὴ Ἐκκλησία μὲ τὸν διερμηνέα Χατζηγεωργάκη Κορνέσιο, πού κατάφερε νὰ πάρει στὰ χέρια τῆς ὀλόκληρῆ σχεδὸν τῆ διαχείριση τοῦ τουρκικοῦ φορολογικοῦ συστήματος, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη εἶναι ὁ Τοῦρκος διοικητὴς καὶ οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ χριστιανοί, πού εἶναι δυσανεστήμενοι ἀπὸ τὴν παντοδυναμία τῆς Ἐκκλησίας. Πίσω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία εἶναι οἱ πρόξενοι τῆς Ρωσίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ἑπτανήσου καὶ οἱ συμμαχίες πού μπορεῖ ὁ Κορνέσιος νὰ ἐξασφαλίσει στὴν Κωνσταντινούπολη. Πίσω ἀπὸ τὸν Τοῦρκο διοικητὴ εἶναι ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας καὶ οἱ συμμαχίες τους στὴν Κωνσταντινούπολη. Φαίνεται νὰ εἶναι οἱ καιροὶ πού πολλοὶ Τοῦρκοι ἀξιοματοῦχοι τῆς Κωνσταντινούπολης ἐπιθυμοῦν ἡγετικὲς θέσεις στὴν περιφέρεια τῆς αὐτοκρατορίας. Γιὰ νὰ δημιουργηθοῦν οἱ θέσεις αὐτὲς πρέπει νὰ ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ τὰ χέρια τῶν ἀρχόντων τῶν ραγιαδῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡ διαχείριση τοῦ φορολογικοῦ συστήματος: ἡ κρίση τῆς Κύπρου 1804-1810 ὁδήγησε σ' αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα.

Αὐτὰ τὰ χρόνια ζεῖ στὴν Κύπρο ἀνάμεσα στοὺς προξένους, στοὺς ἐκκλησιαστικούς καὶ τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντες τῶν χριστιανῶν ὁ Κωνσταντῖος. Καὶ γράφει τὴ σύντομη ἱστορία τῆς Κύπρου. Ἡ ἐξήγηση τοῦ ἐγχειρήματος τῆς συγγραφῆς θὰ μπορούσε νὰ ἀναζητηθῆ στὶς προηγούμενες ἀλλὰ καὶ στὶς ἐπόμενες ἐνασχολήσεις του μὲ θέματα τοπικῆς ἱστορίας, γεωγραφίας, ἀρχαιολογίας καὶ γραμματολογίας, ὅπως δείχνει καὶ ὁ κατάλογος τῶν ἔργων του.

Ἀπὸ τὴν κρίση τῆς Κύπρου καὶ τὰ γεγονότα τῆς καθρεφτίζεται μέσα στὸ ἔργο του ἡ ἀποψη πού φαίνεται νὰ ἀποτελοῦσε πίστη τοῦ Κορνέσιου καὶ τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας: ἡ κακὴ διοίκηση τῶν Τοῦρκων εἶναι αἰτία τῶν κυπριακῶν δεινῶν· μὲ καλὴτερο διαχειριστὴ ἡ Κύπρος μπορεῖ νὰ εὐτυχήσει. Ἐγγύηση τὰ ἀγαθὰ τοῦ προικισμένου ἀπὸ τὴ φύση νησιοῦ, τὸ κλίμα, ὁ χαρακτῆρας τῶν κατοίκων· καὶ ἀπόδειξη ἡ ὑμνούμενη παλαιὰ δόξα καὶ εὐημερία του.

Ὁ ἰσχυρὸς βραχίων μὲ τὴν δύναμη τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τῆς φιλοσοφίας, θὰ μπορούσε νὰ ὁδηγήσει τὴν Κύπρο μακριὰ ἀπὸ τίς προλήψεις καὶ τὰ δεινὰ, στὴν εὐημερία. Βέβαια πουθενὰ λέξη γιὰ ἀλλαγὴ τοῦ status quo, ἀλλὰ γιὰ ἐκμετάλλευση ἀπὸ τὴν ἡγετικὴ τάξη τῶν ραγιαδῶν ὅλων τῶν δυνατοτήτων, πού δίνει τὸ σύστημα, γιὰ ἐσωτερικὴ ἀνόρθωση καὶ βελτίωση στὴ διαχείρισή του. Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ θέση προβάλλεται ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖο τὴ στιγμὴ πού ἀπειλεῖται ἡ ἀφαίρεση τῆς διαχείρισης τοῦ τουρκικοῦ φορολογικοῦ συστήματος πού εἶχε περάσει στὰ χέρια τῶν «προταχθέντων τοῦ ἡμετέρου γένους».

Καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἡ Κυπριακὴ διαφοροποιεῖται ἀρκετὰ ἀπὸ τὴν Ἱστορία Χρονολογικὴ τοῦ Κυπριανοῦ, πού ἦταν ἡ καθιερωμένη Ἱστορία τῆς Κύπρου, καθὼς ἐκεῖνος δὲν ἔβλεπε τὰ ἀδιέξοδα πού δημιουργοῦσε τὸ σύστημα μὲ τὸ ὁποῖο κυβερνοῦσαν οἱ Τοῦρκοι τὸ νησί ἀλλὰ ἀπέδιδε τὰ δεινὰ κυρίως στὴν ἀγριότητα τῶν Τοῦρκων

ἀξιώματουχων, και πάντως πίστευε ὅτι ἡ τουρκικὴ διοίκηση ἦταν καλύτερη ἀπὸ ἐκείνη τῶν Φράγκων πού κατεῖχαν προηγουμένως τὸ νησί.

Ἀπὸ τὸ χειρόγραφο στὴν ἔκδοση

Ἡ μελέτη τῶν διαφορῶν πού ἐντοπίστηκαν κατὰ τὴν παραβολὴ τοῦ χειρογράφου μὲ τὸ ἔντυπο ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ γαλλικὸ πρότυπο, μὲ ὀδήγησαν στὴ διατύπωση δύο ὑποθέσεων ἔρευνας πού θὰ μπορούσαν νὰ ἐξηγήσουν τὶς περικοπές καὶ τὶς προσθῆκες στὸ κείμενο κατὰ τὴν ἔκδοσή του, ἀφοῦ γιὰ τὴν ὥρα δὲν ἔχουν ἐντοπιστεῖ ἐξωτερικὲς μαρτυρίες πού θὰ ἔλυναν ἀσφαλῶς τὸ πρόβλημα.

Πρώτη ὑπόθεση: Τὸ χειρόγραφο τῆς Γενναδείου εἶναι ἐκεῖνο πού στάλθηκε στὴ Βενετία καὶ κατὰ τὴν ἐκτύπωση, εἴτε μὲ ὀδηγίες τοῦ Κωνσταντίου εἴτε μὲ πρωτοβουλίες τοῦ διορθωτῆ τοῦ τυπογραφείου Γλυκῆ, πού αὐτὰ τὰ χρόνια εἶναι κυρίως ὁ λόγιος Σπυρίδων Βλαντῆς, ἔγιναν περικοπές, προσθῆκες καὶ ἀλλαγές στὸ κείμενο.

Δεύτερη ὑπόθεση: Ὑπῆρξε καὶ ἓνα ἄλλο χειρόγραφο, πού χάθηκε ἢ λανθάνει, τὸ ὁποῖο ἔστειλε ὁ Κωνστάντιος στὴ Βενετία μαζί μὲ τὶς ὀδηγίες του στὸν τυπογράφο. Ἀπὸ τὸ χειρόγραφο αὐτὸ μὲ ἢ χωρὶς ἐπεμβάσεις, περικοπές ἢ προσθῆκες τοῦ διορθωτῆ, ἀγνωστος ἔκτασης, τυπώθηκε τὸ κείμενο.

Ἐξετάζοντας τὴν πρώτη ὑπόθεση παρατηροῦμε ὅτι εἶναι γενικὰ παραδεκτὸ ὅτι ἐπιμελητὲς τῶν τυπογραφείων τῆς Βενετίας ἔκαναν ἐπεμβάσεις στὰ κείμενα πού τοὺς ἔστειλαν γιὰ ἐκτύπωση. Πολλές φορές τὶς «βελτιώσεις» στὰ κείμενα ζητοῦσαν καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἐνδιαφερόμενοι. Γνωρίζουμε ὅτι ὁ συγγραφέας τῆς *Κυπριαδος* Κωνστάντιος ὦ; ἀρχιεπίσκοπος Σινᾶ ἔστειλε γραπτές ὀδηγίες στὸν τυπογράφο Γλυκῆ τὸ 1817 γιὰ τὸ πῶς θὰ τυπωθεῖ ἡ *Περιγραφή τοῦ Σινᾶ* στὴ νέα ἔκδοση τοῦ 1817 πού ἐπιμελήθηκε ὁ Σπυρίδων Βλαντῆς.

Θὰ μπορούσε λοιπὸν νὰ εἶχε σταλεῖ στὴ Βενετία καὶ τὸ γνωστὸ μας χειρόγραφο μὲ κάποιες ὀδηγίες γιὰ περικοπές ἢ προσθῆκες· μὲ ἐκτέλεση αὐτῶν τῶν ὀδηγιῶν καὶ μὲ κάποιες πρωτοβουλίες τοῦ ἐπιμελητῆ θὰ μπορούσε νὰ φθάσει τὸ κείμενο τοῦ χειρογράφου στὴ μορφή πού ἔχει στὸ ἔντυπο.

Πολὺ γρήγορα, καὶ γιὰ ἄλλους λόγους πού θὰ ἀναπτυχθοῦν πιὸ κάτω ἀποκλείστηκε αὐτὴ ἡ ἔκδοχή. Ὁ κυριότερος ὅμως λόγος εἶναι ὅτι τὸ κείμενο τοῦ ἐντύπου εἶναι πιὸ κοντὰ στὸ γαλλικὸ του πρότυπο. Ἔτσι γιὰ νὰ δεχτοῦμε ὅτι ὁ ἐπιμελητὴς ἔκανε τὶς λεπτομερεῖς ἀλλαγές πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι παρέβαλε τὸ κείμενο τοῦ χειρογράφου μὲ τὸ γαλλικὸ πρότυπο λέξη πρὸς λέξη, κάτι πού νομίζω ὅτι μόνον ὁ συγγραφέας μπορούσε νὰ κάνει.

Ἔτσι πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι ὁ συγγραφέας ἐπεξεργάστηκε τὸ ἔργο του καὶ ἔφτασε σὲ δευτέρη χειρόγραφη μορφή τὴν ὁποία ἔστειλε στὴ Βενετία γιὰ νὰ τυπωθεῖ. Καὶ ἂν γιὰ τὴν λεκτικὴ ἐπεξεργασία τοῦ κειμένου, ἢ δικαιολόγηση τῶν ἀλλαγῶν φαίνεται εὐκολότερη, τὰ πράγματα εἶναι δυσκολοεξήγητα γιὰ τὶς περικοπές καὶ τὶς προσθῆκες.

Εἶχε βέβαια λόγους ὁ Κωνστάντιος νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸ ἀντιτουρκικὸ πάθος τοῦ γαλλικοῦ προτύπου καὶ νὰ περικόψει τὶς ὀξύτερες ἀπὸ τὶς ἀντιτουρκικὲς αἰχμὲς τοῦ κειμένου του καθὼς τώρα ζεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ κατέχει ὑψηλὸ ἀξίωμα.

κι από άλλη άποψη γιατί μετά το 1810 οί ἐλπίδες γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων τῆς Κύπρου σύμφωνα μὲ τὶς παλιές του προσδοκίες ἴσως καὶ προσπάθειες, ἔχουν νεκρωθεῖ. Ὑστερα καὶ γιὰ τὸ κείμενό του δὲν θὰ τυπωθεῖ ἀνεξάρτητα, ἀλλὰ θὰ εἶναι παράρτημα τῆς *Περιγραφῆς τῆς Μονῆς Κύκκου* καὶ πρέπει νὰ μὴ δημιουργήσῃ προβλήματα στὴ Μονὴ πού τὸ ἐκδίδει.

Ἄλλὰ καὶ μὲ τὴ νέα του μορφή τὸ κείμενο θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηριστεῖ ἀντιτουρκικό: πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι τουρκικὴ λογοκρισία δὲν ἀσκούνταν· οἱ περιοπέδες γίνονταν σὲ ἐπίπεδο ἀντολογοκρισίας, εἴτε τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα εἴτε τῶν ἐπιμελητῶν ἐκδόσεων τῆς Βενετίας: ὑπάρχει πάντα ὁ φόβος τῶν Τούρκων, ὁ φόβος τῆς κατάδοσης στοὺς Τούρκους πού φαίνεται νὰ μεγαλώνει καθὼς τελειώνει ἡ β' δεκαετία τοῦ 19ου αἰ.

Γιὰ τὴ στάση τοῦ Κωνσταντίου μπορούμε νὰ χρησιμοποιήσουμε συγκριτικὸ παράδειγμα τὸ ἄλλο του βιβλίο *Κωνσταντινιάς* πού τυπώθηκε στὴ Βενετία τὸ 1820 μὲ χορηγία τοῦ «Συστήματος» τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων τῆς Κωνσταντινούπολης: ἐδῶ οἱ ἀντιτουρκικὲς ἀναφορὲς εἶναι πολὺ μετρημένες μέσα σ' ἓνα πλαίσιο ἡρεμῆς καὶ ἀντικειμενικῆς περιγραφῆς καὶ ἐξιστόρησης.

Ἄλλὰ εἶναι καὶ οἱ περιοπέδες πού λογοκρίνουν τὶς ἀναφορὲς στὴ φιλοσοφία καὶ τὸν ὀρθὸ λόγο. Θὰ μπορούσαν νὰ δικαιολογηθοῦν μέσα στὸ γενικότερο κλίμα σκλήρυνσης τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, ἀπέναντι στὶς φιλελεύθερες ιδέες καὶ στοὺς ἐκπροσώπους τοῦ ἐλληνικοῦ διαφωτισμοῦ, σκλήρυνση πού θὰ φθάσει μέχρι τὴ λογοκρισία τῶν βιβλίων πού μὲ τοὺς δρόμους τοῦ ἐμπορίου φτάναν στὴν Ἀνατολὴ τὰ ἀμέσως προεπαναστατικὰ χρόνια.

Αὐτὰ γιὰ τὸ γενικότερο κλίμα πού σίγουρα φτάνει καὶ στὴ Βενετία. Ἄλλὰ μὲ τὸν Κωνσταντίο εἰδικὰ ὑπάρχει ἓνα πρόβλημα: δὲν φαίνεται, τουλάχιστο μέχρι τὴν Ἐπανάσταση νὰ προσχώρησε στοὺς ἀντιφιλοσόφους. Ἀντίθετα μάλιστα στὸ βιβλίο του *Κωνσταντινιάς*, πού ὅπως σημειώθηκε βγαίνει στὴ Βενετία τὸ 1820, ὑπάρχουν σημεία πού ἐκφράζουν ἀπὸ τὶς πιὸ προωθημένες ιδέες τοῦ ἐλληνικοῦ διαφωτισμοῦ. Χαρακτηρίζονται τυραννικὰ τὰ δεσμὰ τῆς πλατωνικῆς, καὶ προπάντων τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐλευθέρωσε τὴν ἀνθρώπινη σκέψη ὁ Καρτέσιος, μὲ ἀποτέλεσμα οἱ ἄνθρωποι νὰ ἔχουν ξανά μετὰ 2.000 χρόνια τὸ δικαίωμα ἀπὸ μόνοι τους νὰ ἐνοοῦν, νὰ κρίνουν καὶ νὰ ἀποδεικνύουν. Ἔτσι ἡ λογοκρισία τῶν ἀναφορῶν τοῦ κειμένου στὸν ὀρθὸ λόγο καὶ τῆς εὐεργεσίας τῆς φιλοσοφίας στὴν ἀνθρωπότητα, πρέπει ἴσως νὰ συνδεθεῖ μὲ τὸ ὅτι τὸ κείμενο συνεκδόθηκε μὲ τὴν περιγραφή μιᾶς μονῆς καὶ ἔγινε εἴτε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κωνσταντίο εἴτε ἀπὸ τὸν ἐπιμελητὴ τῆς ἐκδοσης πού ἐκφράζει τὶς τάσεις τῆς ἐποχῆς, ἴσως τὶς θελήσεις τοῦ συγγραφέα καὶ τῆς Μονῆς πού γιὰ λογαριασμό της γίνεται ἡ ἐκδοσις τοῦ βιβλίου.

Γιὰ τὰ βιογραφικὰ σημειώματα τῶν διασήμων Κυπρίων πού ὑπάρχουν μόνο στὸ τέλος τοῦ ἐντύπου παρατηροῦμε ὅτι ἡ *Κυπριάς*, εἴτε ἀπὸ τὸν συγγραφέα της, εἴτε ἀπὸ τὸν ἐπιμελητὴ της, καθὼς ἔπαιρνε τὸ δρόμο τῆς ἐκδοσης ἦταν φυσικὸ νὰ κριθεῖ μέσα στὰ πλαίσια «ἀντιπαλότητας» μὲ τὴ *Χρονολογικὴ Ἱστορία* τοῦ Κυπριανοῦ. Ἔτσι, ὅπως κι ἐκεῖνη, προσθέτει στὸ τέλος τὰ βιογραφικὰ σημειώματα, ἀντλώντας μάλιστα καὶ ἀπὸ τὸν Κυπριανό.

Ἡ προσθήκη στο ἔντυπο τῆς σελίδας πού περιγράφει τὰ δεινὰ τῶν ὀρθοδόξων ἀπὸ τοὺς Φράγκους καθολικούς, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ κοινὸς τόπος τῶν «κατὰ λατίνων» κειμένων, βρίσκεται πολὺ κοντὰ στὸ πνεῦμα ἀντίστοιχων τμημάτων τοῦ Κυπριανοῦ καὶ φαίνεται ἐξισσοροπητικὸ ἀντιστάθμισμα στὸν ἔντονα ἀντιτουρκικὸ χαρακτήρα τῆς συγγραφῆς.

Τελειώνοντας, ἐπιτρέψτε μου νὰ πῶ ὅτι ἡ λεπτομερὴς ἐξέταση τῶν προβλημάτων πού παρουσιάζει ἡ *Κυπριας* θὰ ἐξεταστοῦν σὲ εὐρύτερη μελέτη. Μὲ τὴν ἀνακοίνωσή μου προσπάθησα νὰ σᾶς παρουσιάσω τὴν ἐξέταση ὑποθέσεων ἔρευνας γιὰ δύο ἀπὸ τὰ κύρια, κατὰ τὴ γνώμη μου, προβλήματα πού παρουσιάζει: Ποιὰ ἦταν ἡ θέση τοῦ Κωνσταντίου ἀπέναντι στὰ σύγχρονα προβλήματα τῆς Κύπρου, πού φωτίζονται καίρια ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς κυπριακῆς κρίσης 1804–1810, ἂν ἡ θέση του αὐτὴ ἦταν κινουῦσα αἰτία στὸ ἐγγεῖρημα τῆς συγγραφῆς σύντομης ἱστορίας τῆς Κύπρου καὶ σὲ ποιὸ βαθμὸ διαμόρφωσε τὴν ὀπτικὴ γωνία ἀπὸ τὴν ὁποία εἶδε τὰ πράγματα.

Καὶ ἀκόμη πῶς ἓνα κείμενο πού κρυσταλλώνει θέσεις καὶ ἰδέες τῆς πρώτης δεκαετίας τοῦ 19ου αἰ., ἀναδιπλώθηκε στὴν ἐπόμενη δεκαετία καθὼς ἡ πολιτικὴ συγκυρία ἐπιβάλλει ἄλλες προσαρμογές ὅταν ἡ γραμμὴ Κορνέσιου – Ἐκκλησίας, πού θέρμανε καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ Κωνσταντίου, ἠττήθηκε στὴν Κύπρο καὶ ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία ὕδρευε σὲ μιὰ κρίση σὲ πολλαπλὰ ἐπίπεδα μέσα στὴ γενικότερη δυσμενῆ συγκυρία.

